

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

(В століття народження — 29 вересня 1866 р.)

Святкуємо століття народження ще одного великого сина Волині й усієї України, покритого славою ученого, письменника й національного провідника, Михайла Грушевського. Він побачив світ у Холмі, середню освіту здобував у Грузії, в Тифлісі, науковцем став у Києві, під рукою такого велетня української науки, як Володимир Антонович, а професором став у Львові, столиці Західньої України. Звідтіля почався розвиток його незвичайної, блискучої наукової діяльності, яка, як сказав би Панько Куліш, „воістину” воскресила історичну Україну у всій її величі й трагічній красі.

До Шевченка ніхто з українських поетів і письменників не поставив так рішуче — виразно й переможно — маєстату самостійности й суверенности України. Ніхто! Бо в ті часи запанувала психіка безнадійности, остаточної **минулости** України. Її оспівували й оплакували, як дороге й славне минуле, яке „минулося — не вернеться”. І тільки Шевченко, надхнений Духом Божим, несподівано для всіх, проголосив пророчим словом невмиручість України, її безумовне воскресення. І всі тоді увірували.

До Грушевського не було справжньої історії України. Були монографії не так далеко минулого, головню козацьких часів, були лише несміливі екскурсії в глибшу давнину; панувала фальшована історіософія російських учених. І нікому було виступати на „прю” з ними. До Грушевського не було науково обгрунтованої історії України.

Як Шевченко, надхнений Духом Божим, проголосив воскресення України, так Михайло Грушевський, озброєний даром Божим великого ученого і надхнений любов'ю до рідного народу, гордістю своєї синівської належности до нього, розкопав порохи й каміння, якими була засипана історична правда, і виступив на прю з цілою армією російських істориків. Наукова зброя Грушевського була, на здивовання найкращих і чесних московських учених, непереможною: коли вийшла в світ перша книжка історії України М. Грушевського, на рос. мові, „Очерки истории

українського народа”, в 1904 р., то хребет російської історіософії що-до України було зломлено. Грушевський відібрав від Росії весь князівсько-київський період історії (і те, що було до нього) і „воз’єднав”, як тепер висловлюються в підсоветській літературі, з Україною. З цим передові російські учені перед революцією, як і світова наука, погодилися, бо це була і є історична правда. Дарма, що комуністичні диктатори з Москви тепер знову повертають стару шовіністичну псевдо-теорію, яка каже, ніби у старий київський період була „спільна Русь”, але правда Грушевського непереможна.

1866 — 1934

Грушевський не був лише кабінетним ученим за замкнутими дверима — він історію покликав до життя, робив її живою, динамічною, як підставу і силу до відродження України. Уже перша його скорочена, але повна обсягом всього історичного часу, книжка по українськи „Нарис Історії України-Руси”, що вийшла у слід за першим виданням на російській мові, зворушила великі тисячі українців — молодших і старших. Вона відкривала їм очі і показувала шлях.

Було цілком природним, що Грушевського вибрали головою Української Центральної Ради — парламенту Ук-

раїни в процесі відродження. Він став головою й провідником молодого Української Республіки. Був на своєму місці, гідно і мудро, до останніх днів Центральної Ради. Коли німецькі нахабники напали на засідання Української Державної Ради, якою була так звана „Мала Рада” („велика” Центральна Рада була парламентом), і коли німецький комендант закричав „руки вгору”, лише один Грушевський своїх рук не підніс. Не здався він пізніше й на тиск комуністичних диктаторів, щоб пристосуватися до їх вимог — пішов у заслання до Москви, але нічим не прислужився Москві — працював лише для України, як її історик.

Напади на нього тих, що з далекої дистанції просто-ру і часу язиками „визволяли” Україну, свідчать лише про їх абсолютну нездібність зрозуміти обставини й умови часу.

Україна була розбуджена в такому стані, якого так боявся Т. Шевченко: „її, приспану й ограблену, збудили в огні московські злі люди (Вірш „Мені однаково, чи буду..”). Так приспану й ограблену Центральна Рада, на чолі з Грушевським, формувала Україну в самостійну вільну державу в огні війни і з ворогом в самому серці України. Те, що було осягнуте, те, що стало новою історією, подиву гідне. Українська держава переможена, але вродилася в кровавій боротьбі Україна, **як нація.**

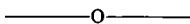
Грушевський, вийшовши на еміграцію, після окупації Москвою України, повернувся назад в Україну. Цей крок здався багатьом великою хобою — покорою перед ворогом. Але це не було так: Грушевський вернувся в пекло, щоб врятувати в ньому душу своєї найдорожчої дитини — Історію України. Поза тим червоним пеклом він не міг би докінчити своєї велетенської праці, якої без нього ніхто вже не зміг би зробити, бо вона вже була в його голові і в його серці. Він повернувся в Україну, щоб докінчити цю працю, і її майже докінчив. Він дав Україні її історію, її безсмертну метрику в 10 томах. Інші відбудують українську державу, а він своє зробив, зробив найбільше.

Повернувшись під ворожу владу, він нічим і ніяк не зрадив України й себе: працював виключно для україн-

ської справи і ніяк, і нічим для ворога. Він не пив московського „кумису”, як мусіли пити колись ті українські князі, що зверталися до татарського хана за „ярликом”. Він жив і помер вірним сином України без плями і без докору.

Його місце в пантеоні України — друге після її пророка Тараса Шевченка. Твори Шевченка — Євангелія Правди української, а твори Грушевського — Біблія українського народу.

М. І. Мандрика.

ПАВЛО КОВЖУН

1896—1939

Павло Ковжун був одним з найбільш енергійних, або краще сказати — енергетичних, тобто тих, що витворюють енергію і наснажують нею інших — мистців. Такі мистці появляються на переломі діб, вони бистрі і вдумливі, прочувають інстинктом ті рушійні сили, що оформлюють дану добу, їх цікавить усе нове і незнане, а водночас вони виростили з давніших традицій, знають їх, і кожен рух у майбутнє уявляють собі як дальше продовження вартостей минулого. Серед великої кількості мистців, що творять у кожній добі, лиш небагатьом суджено мати той дар всеохопности, який робить мистецьку діяльність тих вибраних такою живою, інтересною, пробоевою, правдивим прапором своєї доби.

До таких, власне, мистців належав Павло Ковжун. Його короткий жителіс: народився на Волині, студіював у Києві; якраз у передвоєнні роки, захопився новими течіями в мистецтві, відбув усю воєнну визвольну кампанію в рядах української армії, після війни був інтернований поляками в Тарнові, з 1922 р. у Львові. Те, що за своє коротке життя — усього 43 роки — він зробив для українського мистецтва, вписано до найсвітліших сторінок його історії. За 17 років праці у Львові він стояв у самому осередку, можна б сказати, навіть як центральна постать тодішнього нашого мистецько-культурного життя, хоч у той час були й інші визначні мистецькі осо-